

Chilandar, kl. serb. na św. górze Athos (ob.) z soborem p. w. Poświęcenia M. B., założony w r. 1198 przez wielkiego zupana Stefana Nemanję i jego syna Rastka — św. Sawę. Na miejscu starszej i mniejszej zbudowali oni nową cerkiew, w której został też pochowany Nemanja (umarł on tutaj jako mnich Symeon). Ponieważ cerkiew w krótkim czasie okazała się zbyt ciasna, król Milutin zbudował na jej miejscu nową, obecną cerkiew i szereg dalszych zabudowań kl., m. in. dzis. trapezarię oraz główną wieżę obronną (pyrg) nad brzegiem morza. Kl. ten (ob. s. 56, ryc. 15), jedna z najświetniejszych serb. fundacji królewskich, blisko związany z ważnymi momentami historii narodu serb., a także doniosłe twórcze centrum kult., z którego promieniowały liczne wzory i podniety, jest równocześnie ważnym pomnikiem sztuki serb., ważnym choćby już dlatego, że stanowi rzadki, zachowany w całości przykład układu warownego śr. kl. serb. ze wszystkimi jego zabudowaniami. Pod względem archit. najważniejsza jest główna cerkiew na planie krzyża wpisane go z apsydami na stronie półn. i półd., przez co otrzymuje kształt trykonchu (jak i wszystkie inne cerkwie atońskie). Przez oparcie kopuły dwunastobocznej na czterech smukłych kolumnach uzyskana jest duża, jasna przestrzeń pod nią, zbliżająca wnętrze naosu do obszernej sali nakrytej kopułą. Narteks wewnętrzny jest trójnawowy z dwoma kopułami niższymi, a narteks zewnętrzny (dobudowany, jak się zdaje, przez ks. Łazarza) z jedną kopułą. Całość zbudowana jest na przemian z warstw cegły i gładkich ciosów kamiennych oraz bogato ozdobiona ornamentyką geometryczną, ułożoną z cegły, jako też rzeźbą dekoracyjną i płytami marmurowymi. W charakterze samej archit., a także w jej ozdobie, widoczne są refleksy sztuki środowiska knstpol. Archit. ta jak i jej ozdoba wywarły znaczny wpływ na archit. grupy cerkwi w dorzeczu Morawy (ob. Serbia—sztuka). Liczne malowidła ścienne w naosie cerkwi pochodzą z okresu króla Milutina, uległy jednak zmianom podczas jednego z póź-

niejszych odnowień. Pozostałe malowidła są prawie wszystkie późniejsze.

Lit.: П. Н. Кондаков, Памятники христьянского искусства на Афоне, СПб. 1902; G. Millet, L'école grecque dans l'architecture byzantine, Paris 1916; A. Brockhaus, Die Kunst in den Athosklöstern, Leipzig 1924; З. Татић, Трагом велике прошлости, Београд 1929; G. Millet, Monuments de l'Athos. Les peintures, Paris 1927; L. Marković, Hilendarske starije, Старица, кн. 10—11, 1936, s. 83—94; Dj. Bošković, Svetogorski pabirci, тамже, S. III, кн. 14, 1939, s. 71—104; V. R. Petković, Pregled crkvenih spomenika kroz povescicu srpskog naroda, Beograd 1950, s. 336—41; A. Deroko, Monumentalna i dekorativna arhitektura u srednjevekovnoj Srbiji, Beograd 1955; S. Radojčić, Umetnički spomenici monastira Hilandara, Zbornik radova Vizantološkog Instituta SAN, 3, 1955, s. 163—94. [Wojślaw Molè]